

NUMAN CEBECİ T.CANSEVERİN CAMİLERİ ÜZERİNE

Behruz Çinici: "Dinde bir devrimin geçirilmemesi, caminin kare tabanlı, merkezi ve yuvarlak kubbeli olarak sürmesinin nedenidir"

ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Abdi Güzer, dinsel yapı ile çevre ilişkisini üç madde üzerinden değerlendirebileceğimizi söylüyor. Bunlardan ilki anıt ve simgesellik, ikincisi kimlik ve bellek aracı, üçüncüsü ise merkez olma üzerinden tanımlanıyor. TBMM camine ilişkin açıklamalarınızda ise, ideolojik bir gayenin olmadığını, tam tersine ideolojik yargıları kırmak adına her türlü ikonlaşmadan kaçtığınızı söylüyorsunuz. TBMM caminin (Çinici'nin tercih ettiği tabiriyle TBMM Meydan-İbadet-Kitaplık) çevresi ile olan ilişkisi, Sayın Güzer'in sıraladığı bağlamda nasıl değerlendirilebilir?

Anıtsallığa katılmam – simgesellik kabul – kimlik ve bellek aracı olması da elbette – Merkez olma niteliği de geçmişlerde kaldı. Ancak bu tartışılabilir.

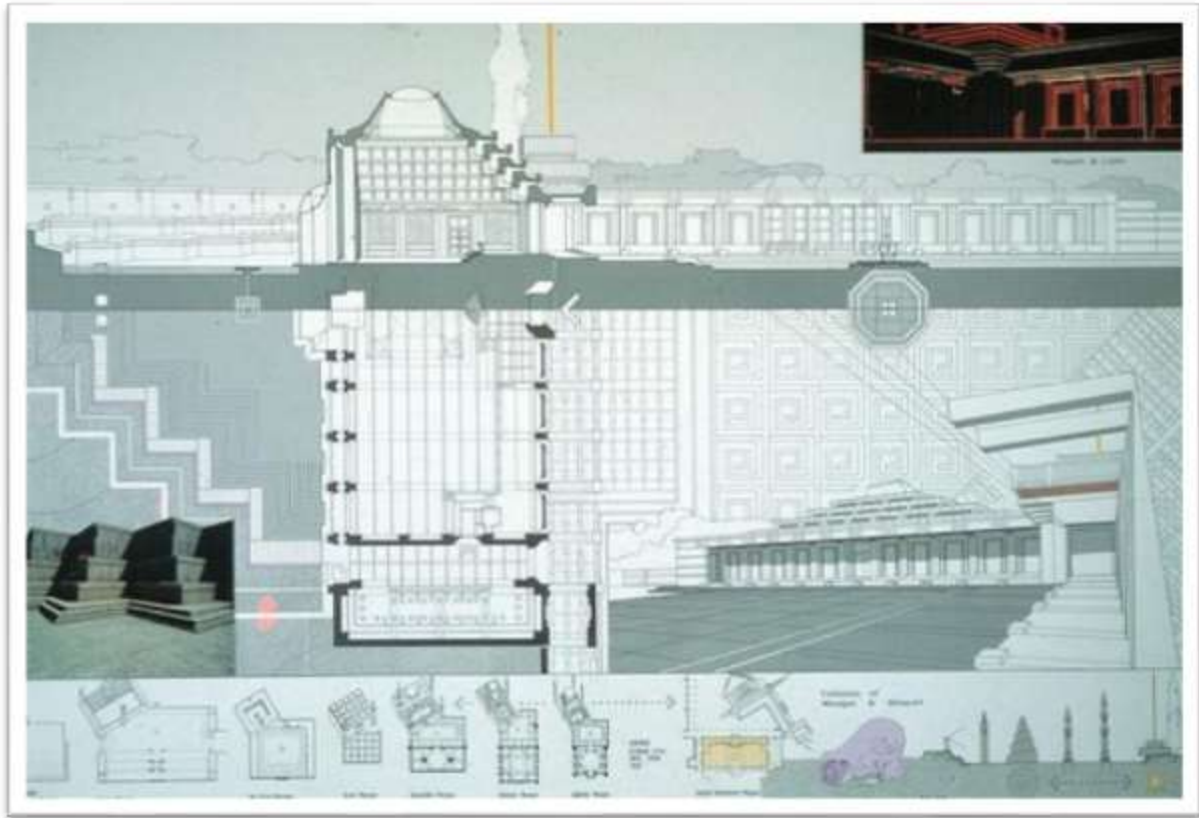
Bizim için çevre ve doğa önemlidir. Bu proje bana teklif edildiğinde Meclisin tepenin arkasındaki Dikmen - halkın da girip çıkabileceği bir cami projelendirilmesi için bir ulusal yarışma açılmasını Dönem Meclis Başkanı Sayın Karaduman'a önerdim. Kendileri yalnızca bir cami yapmak için cami fikrinden yola çıkmadıklarını Ana yapı önündeki ayakkabı ve takunyalara işaretle. "Bu bir ihtiyaçtır, buna bir çözüm bulmalıyız dedi. "Halkla İlişkiler yapısını da siz tasarladınız. Şu karşı tepeyi size versek? Ne dersiniz" dedi. Durum böyle olunca, ben de bunu düşünebileceğimi belirttim ve bu tepeye adeta bir kurtarıcı olarak dört elle sarıldım. Camiyi tepeye gömülü olarak çözdük yanımızdaki Can da henüz 22 yaşında idi. Hazreti Peygamber de Bilali Habeşi'ye "Çık tepeye, söyle!" demiştir değil mi? Ne minare, ne de kubbe. Dolayısıyla bizim yapımız, yeniden tanımlanmış bir simgesellik ve ayrıcalıklı bir felsefenin ürünüdür.

Bu konuyu, Meclis'in ana yapısının müellifi Holzmeister hocamla da, o dönemde uzun uzun tartıştık. Holzmeister hocam 93 yaşlarında idi. Salzburg gecelerinde, elimizde kalemler "Nasıl bir cami olabilir?" diye düşünürdük. Hoca Salzburg'da bir akşam, klasik bir kubbe ile yanında da bir minareyi çizdiği zaman, ben de ona yerden hareket eden bir duvarla hem toplanma mekanını, hem namaz mekanını içine alan bir form çizdim. Hoca, yaptığım eskizi boyayarak zevkle daha da güçlendirerek "Seninki daha doğru" dedi. O gece bol bol eskiz yaptık. Fakat ben Holzmeister hocama da bu işin Laik Ülkemiz için çok tehlikeli olduğunu, çok iyi etüd edilmesi gerektiğini savundum. Yalnızca hocanın söylediği bir şey vardı:"Abartılı değil, yalın ve mütevazî olmalı dedi." Zaten bizde, ilk cami olan peygamber evinin şemasına yönelmenin ilhamı ile çevresiyle sakin bir diyalog içinde olmasına çalıştık.

TBMM Camisi projesi size sunulduğunda, halka açık kamusal bir alanda kurgulanan bir cami projesine sıcak baktığınızı söylediniz. Eğer gerçekten doğrudan şehir dokusunun içinde yer alan bir ibadethane tasarlamış olsaydınız, kamusal alanla ibadet mekanının ilişkisini nasıl tanımlardınız?

Ben böyle bir proje yapmaya karar verseydim, tarihi külliyelerimizden hareket ederdim. İçe dönük, Süleymaniye, Selimiye, Büyük Selahattin camilerinde olduğu gibi ihata (çevre) duvarlarıyla camiye sarmalayıp, içeriye davet eden bir meydanın etrafında, yine minare düşünmeden oluştururdum. Minare yükseklikleri eskiden bir müezzin sesinin ulaşabileceği uzaklığa göre boyutlanırdı. Bu yüzden eski Türk kasabaları bu ölçek içinde anlamlı idiler. Yani insan sesi – hoparlör sesi değil. O zaman minare ile kubbe arasındaki oransızlıklar da görülmezdi...

Etüdlerimiz sürecinde milletvekilleri sık sık büroya gelirler, çalışmaları izler ve benden ısrarla minare ve kubbe isterlerdi. Ben de onlara 'hayır' diyerek, Ata'nın Çankaya'da çizdiği aks üzerinde minareyi kabul etmiyordum. Bana "O zaman tekrar ne yapalım?" diye sorduklarında, "Mimarınızı değiştirin efendim" dedim; "Benim kalemim bunda yürümez!". "Füzelere, NASA'ya sözde (!) ilham kaynağı olmuş minareyi bu mimar neden kabul etmiyordu?" O zaman da söyledim, şimdi de söylüyorum:

Minare, Suriye çan kiliselerinden gelmiştir, bizim dinimize aykırıdır. Nitekim rahmetli Vedat Dalokay da bana bir gün sormuştu, “Üstad, bugün bir cami tasarlasan, nasıl yaparsın?” diye. “Bir kilometre duvar yapardım” diye cevaplamıştım. Hoşuna gitmişti rahmetlinin ve beni bu konuda daim desteklemişti. Yine fırsatım olsa, safları daha da uzatarak mekanı mihraba doğru meyillendirir; rükuda, başlar için ahşaptan bantlar kullanmayı isterdim. Hiç olmazsa kim başını nereye, ayağını nereye koyacağını bilirdi.

Geleneksel kalıpların tekrar tekrar reproduksiyonuyla yürüyen cami mimarisinin hala çoğalmakta olmasının temel sebeplerinden biri olarak, devlet tarafından tam aksinin desteklenmemesini gösteriyorsunuz. Bu konuyu biraz daha açar mısınız?

TBMM Cami, devlet tarafından finanse edilen ilk camidir. Diğer camiler dernekler, vakıflar vs. tarafından yaptırılıyor. Bugün de, arazi kullanımı – inşaat emsalini arttırmakta kullanılan bir çıkar aracı olarak haline geldi. Devletin sadeleştirmeye destek vermesi, bu işin felsefesine inilmesi, Kur’an’a bakılması gerektiğini, Diyanet İşleri Başkanlığı’ndaki bir panelde de anlattım. Sayın Bardakoğlu’nun da dün güzel bir beyanatu vardı. “Müslümanlık sadece namaz kılmak, oruç tutmakla olmaz” dedi. Şimdi o kadar abartıldı ki bu konu! Mesela beş vakit camiye gideceksin deniliyor, politik malzeme haline getirildi; türbanından camiye... Bu konuda ülkede bir kaos yaşanıyor. Şüphesiz türban din üzerinden bir gösteridir. Sermayesi de dinci ve işbirlikçi ülkelerin elindedir.

Ama şimdi illa beş vakit namaz! Çorapları çıkarıyorsun, el parmaklarınızla ayaklara giriyorsunuz, ıslak ıslak giyerek ayakları mantarlaştırıyorsunuz ve buna temizlik diyorsunuz ! O zamanlar elbette çöl arabı için böylesine kurallar getirilmiş. Ne yapsın Hz. Muhammed? Ama bugün Peygamber aşağı inse, “Yeterin be!” diye bağıracaktı eminim. Tabii bir de artık her tür kamusal mekanda mescit bulunması gerekliliği söz konusu. İlk olarak Ankara’da Belediye Binası’ndan çıkarken, o canım Nezih Eldem yapısının içerisinde mescit tabelasını gördüğüm zaman çok çarpılmıştım. O mescidi yaptıran da dönemin Belediye Başkanı Mehmet Altunsoy idi.

Sözünü sık sık ettiğiniz İslam-Türk Mimarlığının ortaya çıkışında karşılaşılan engeller, ideolojiden öteye bakarsak, dinsel mekan söz konusu olduğunda mimarların bir tür bilinçsizliğe düşmesinden mi kaynaklanıyor? Yoksa biz İslam’ı mı yanlış anlıyoruz dersiniz?

İslam’ı yanlış yorumladığımız bir gerçek. Bunu Türkçe sesli ve hoparlörsüz okunan ezanları dinleyerek yetişmiş bir halk evi çocuğu olarak söylüyorum. Bizler gül suyu kokan o tertemiz mekanlara, giderdik. 1950’lilere kadar bizler gerçek Müslümanlığı yaşadık. Fatih’in ilk namaz kıldığı yer de işte, hemen yanımızdaki (Çinici Salacak’taki ofisini kastediyor) şu mescittir. Ama artık ter ve ayak kokusundan içeri giremez oldum. Her şeyi yanlış biliyoruz. Mesela mutlaka eğilip bükülerek ibadet edilir sanıyoruz. Hayır efendim, ayakta da namaz kılınır! Ayakkabıyla da kılınır. Ben bir cami yapsam, ayakkabıyla içeri girilmesini isterim, hatta aslında istedim ve Meclis Camiinde ayakkabıyla girilen bir yer de vardı. Oraya da şimdi halı kaplamışlar ve ‘yasak’ diye yazmışlar. Ben üstelik bunu, dini gençlere sevdirmek için düşünmüştüm. Caminin içine bile girmek mecburi değil; son cemaat mekanında, avluda ayakta namaz kılınabilir. Bu yüzden TBMM Cami’nde oldukça geniş, 1500 kişilik bir dış alan mevcuttur: Bugün yaşanan dünyayı temsil eden nilüfer havuzlu, şadırvanlı meydan ve kolonsuz revak altları. Buradan eşik mekan dediğimiz ibadet mekanına geçilir. O da ‘cennet mekan’a açılır. Kible yönünde de kaskatlı, şelaleli, havuzlu, gömülü avlu... Burada hoş bir ekoloji oluştu. İçinde küçük canlıları ile doğal bir bahçe... İçinde şimdilik yalnızca huriler yok!

Sizce çağdaş bir ibadet mekanı, aynı zamanda ibadetin ritüellerinin de çağdaşlaşmasını, dönüşmesini sağlayabilir mi? Mimarlık yoluyla böyle bir atılım gerçekleştirilebilir mi?

Mimarlık yoluyla ibadetin ve caminin çağdaşlaşması, ancak eğitimle koterilabilecek bir iştir. Tabii ki gerçekleştirilebilir, ama hep aynı şeylerin tekrarında ısrar ediliyor. Hele AKP Ankara'da, kendi binasının karşısında dört katlı apartman gibi cami yaptı. İbret-i alem için görülmesi ve yayınlanması gerekir. Tamamen şirk unsurlarıyla, bezeme ve abartı dolu...

Peki sizce bir din yapısı, projelendirilir ve tasarlanırken nasıl ele alınmalıdır? Hangi kıstaslar gözetilebilir?

Ülkemizde her şey eski camilerin kopyası olarak devam ediyor, hiçbir yeni fikir yok. Bugünün sorun ve ihtiyaçlarına cevap veren yeni bir dil de yok. Demek ki yenilikçi bir dil lazım. Bunun için de bazı cami sembollerinden kopmak gerekir. Mekana gereksiz şeyler giriyor. Çeşitli süsleme, gregoryan sütunlar, kandiller, bezemeler, yazılar v.s gibi.

Tasarım ilkeleri açısından kuşkusuz yenilikçi tipolojiler önemli. Kare taban yapıp üzerine kubbe koyuyorsunuz, Neden ? İslam başını göğe kaldırmaz ki... İslam'da doğru ritüel, doğrusal düzendir. Safları mihraba ve imama yakın tutmak asli bir tutumdur.

TBMM Camisinin ortaya çıkışını temel olarak, söz konusu ibadethane mimarlığı olduğunda tasarım sürecinin ne şekilde farklılaştığını anlatır mısınız? Sürece ne gibi endişeler dahil edilmeye başlanıyor?

İşlevsel çözüme yönelik bir farklılaşma da düşünülebilir. Evvela laik bir devlette bir caminin mimarisini unique hale getirmek için ne yapılması gerektiği düşünülmelidir. Örneğin öne çıkardıklarımız şeffaf mihrap, gömülü bahçe, revakta sütunların, minare ve kubbenin olmamasıydı. Meclis Cami'nde ise bir çağrı olmadığı için, minareye de gerek duyulamazdı zaten. Biz de, tamamen sembolik olarak iki şerefeyi

üst üste koyarak tepeyi vurguladık. Minare yerine koyduğumuz kavak ağacı ve yanındaki selvi de, büyüdüğünde minare simgesi o olacak. Aslında minare artık kolumuzdaki saattir.

Bir din yapısı tasarlanırken asırlardır süre gelen cami mimarlığının evriminde nelerin yapılageldiği, hangi kültürlerden nelerin eklenerek değiştiği incelenmelidir. Sosyal ve dini ritüeller ise çoğu zaman değişmiyor: Mesela yapının yönü, saf düzeni ve imamın yeri... Buna bağlı olarak işlevsel öğeler, yer ve kullanışları açısından hep statik kalıyor. Oysa dönemin şartları düşünüldüğünde kubbe, açıklığı geçmek için elbette statik bir gereklilik ve tek çareydi. Adeta bugünün uzay kafesiydi. Fakat bugün camilerde çağdaş strüktürler kullanılmalı, farklı çağdaş tasarımlara yönelinmelidir.

Dini yapıların mimarisi karşımıza çıktığında, yaşanan bu ‘tıkanıklık anı’, sorgulamama durumu, Türkiye’ye özgü yapısal bir sorun mu sizce? Yoksa İslam dinine dayalı bir tutuculuğun sonucu mu?

Yine de en büyük sorun İslam’da görülüyor. Dinde bir devrim epoklarının geçirilmemesi, caminin kare tabanlı merkezi ve yuvarlak kubbeli olarak sürmesinin nedenidir. Söz konusu din olduğunda, yalnızca İslam’a yüklenmenin de anlamı yoktur, bu hemen her dinde böyle olmuştur. Din, ticari bir piyasa aracı haline gelerek amaç olmaktan çıkmış, araç olmuştur.

Ancak dünyanın uygar ve büyük bir İslam Ülkesi ve laik, demokratik bir ülke olarak, yenilikçi çabalara – ayrıcalıklı yorumlara ihtiyaç var. Doğayla bütünleşmenin, gerek Ümme’de gerek onların başındaki imamı Kuran’ın yücelttiği doğrultuda, biz TBMM Cami’nde bir araştırmanın gayreti içinde olduk. İslam felsefesini çağa uygun olarak yeniden yorumlamak gerekiyor. Tüm bunları yapabilmek için de, Diyanet İşleri Başkanlığı’na büyük görevler düşüyor.